

РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАХОДІВ БАНКУ З УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ

УДК 336.717.061



Перконос І.Ю.

*кандидат економічних наук,
асистент кафедри банківської справи
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Анотація: У статті розглядається проблема ефективності роботи банку щодо регулювання ситуації з проблемними кредитами. З метою розвитку організаційно-економічних заходів банку з управління проблемними кредитами запропоновано наступні заходи: удосконалення моніторингу кредитного портфеля на основі включення до нього проблемно-орієнтованого моніторингу, створення спеціалізованого структурного підрозділу зі здійснення проблемно-орієнтованого моніторингу та управління проблемними кредитами, забезпечення ефективної оцінки якості кредитного портфеля банку та ризиків непогашення простроченої заборгованості на основі розрахунку прогнозного обсягу заборгованості банку та ймовірного грошового потоку за простроченою заборгованістю.

Ключові слова: проблемна заборгованість, управління проблемними кредитами, проблемно-орієнтований моніторинг кредитного портфеля.

Аннотація: В статье рассматривается проблема эффективности работы банка по урегулированию ситуации с проблемными кредитами. С целью развития организационно-экономических мероприятий банка по управлению проблемными кредитами предложены следующие меры: совершенствование мониторинга кредитного портфеля на основе включения в него проблемно-ориентированного мониторинга, создание специализированного структурного подразделения по осуществлению проблемно-ориентированного мониторинга и управлению

проблемными кредитами, обеспечение эффективной оценки качества кредитного портфеля банка и рисков непогашения просроченной задолженности на основе расчета прогнозного объема задолженности банка и вероятного денежного потока по просроченной задолженности.

Ключевые слова: проблемная задолженность, управление проблемными кредитами, проблемно-ориентированный мониторинг кредитного портфеля.

Abstract. The article is devoted to the problem of the effectiveness of the bank's activity on the problem loans settlement. In order to improve organizational and economic measures of the bank non-performing loans management, it is reasonable to single out a problem-oriented monitoring as a part of comprehensive monitoring of the loan portfolio. A system of indexes to detect the quality of the bank's loan portfolio, including indicators of changes in risks, profitability, cost-intensity of credit transactions, is worked and out and offered for use in problem-oriented monitoring. Also, a creation of the specialized unit within the organizational structure of the banks responsible for the efficiency of debt collection is offered in order to improve problem-oriented monitoring. Permanent analysis and synthesis of information on the state of debt as well as determining the likely cash flow for the arrears is an important task of ensuring effective evaluation of the quality of loan portfolio and the risk of default on overdue debt, that will allow to assess more

successfully the status and prospects for resolving the situation with bad debts throughout the banking system.

Keywords: bad debts, management of problem loans, problem-oriented monitoring of the loan portfolio.

Постановка проблеми. Характерною рисою сучасної банківської системи є суттєве погіршення банківських балансів і така ситуація створює певні труднощі для кредиторів та позичальників, ускладнює управління кредитними ризиками банку. Незважаючи на різні підходи до визначення величини проблемної заборгованості, її рівень майже вдвічі перевищує допустимий. При цьому якість активів, що характеризується, перш за все, часткою сумнівних та безнадійних до стягнення боргів, є головним індикатором банківської нестабільності. Серед основних проблем, що виникають при роботі з простроченою заборгованістю у банку, можна виділити наступні: відсутність системи координатії та взаємодії, залучених до роботи з простроченою заборгованістю підрозділів; недосконалість постановки завдань і системного контролю за їх виконанням відповідальними підрозділами; висока трудомісткість виконання доручень неспеціалізованими підрозділами; відсутність єдиної системи підготовки звітів про роботу з простроченою заборгованістю в цілому по банку [1,2].

Гострота існуючих проблем у банківській практиці, наявність невирішених питань методичного забезпечення банківського кредитного менеджменту потребують наукового осмислення з метою підвищення ефективності організації роботи у банку з управління проблемною заборгованістю за кредитними операціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що в науковій літературі питанню управління кредитними ризиками та проблемною заборгованістю за кредитними операціями банків приділяється достатня увага, зокрема, серед дослідників, що працювали над цією тематикою, можна виділити таких науковців, як В.І. Міщенко [3], С.В. Науменкова [1], М.В. Ніконова [4], В.В. Новіков [4], В.В. Крилова [4], А.М. Мороз [5], М.І. Савлук [5], І.В. Сало [6], Л.О. Примостка [7], І.А. Нідзельська [2] та інші. Разом з тим зазначимо, що низка проблем, пов'язаних із забезпеченням ефективної організації роботи у банку з управління проблемними кредитами ще залишається не вирішеною.

Мета статті полягає у розробці дієвих

методичних підходів до вдосконалення організації управління проблемними кредитами банку на основі здійснення комплексних заходів, що дозволить активізувати кредитний процес.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність роботи банку щодо врегулювання ситуації з проблемними боргами, залежить від багатьох факторів, які можна поділити на зовнішні та внутрішні. Зовнішні фактори включають нормативно-правову базу, ступінь розвитку інфраструктури ринку проблемних боргів, натомість, внутрішні фактори характеризують ступінь організації роботи з проблемною заборгованістю конкретного банку. Якщо зовнішні фактори здійснюють переважно опосередкований вплив на ефективність управління проблемними кредитами, то внутрішні фактори безпосередньо впливають на ефективність управління проблемною заборгованістю. Тому, питання забезпечення злагожденної та ефективної організації роботи банку з управління проблемними кредитами потребує детального аналізу з метою подальшого удосконалення.

Дослідження особливостей організації роботи банків з управління проблемними кредитами в сучасних умовах дає підстави визнати, що вдосконалення організації роботи банку з управління проблемними кредитами потребує здійснення комплексних заходів першочергово за такими напрямками:

1) удосконалення моніторингу кредитного портфеля на основі включення до нього проблемно-орієнтованого моніторингу, який базується на виділенні та постійному спостереженні показників, що негативно впливають на стан кредитного портфеля, як у звітному періоді, так і в динаміці;

2) створення спеціалізованого структурного підрозділу – окремої штатної одиниці всередині організаційної структури банківської установи, на яку покладатимуться обов'язки зі здійснення проблемно-орієнтованого моніторингу та управління проблемними кредитами;

3) забезпечення ефективної оцінки якості кредитного портфеля банку та ризиків непогашення простроченої заборгованості на основі розрахунку прогнозного обсягу заборгованості банку та ймовірного грошового потоку за простроченою заборгованістю.

При організації та здійсненні кредитного процесу зусилля банків направлені на те, щоб уникнути або хоча б мінімізувати можливі втрати від невиконання позичальниками своїх зобов'язань відповідно до умов укладеного

кредитного договору. І усі дії співробітників банку на всіх етапах здійснення кредитних операцій направлені на досягнення цієї мети. Тому, необхідним і невід'ємним елементом діяльності у кредитному процесі банку є кредитний моніторинг, який проявляється у постійному контролі, як за проходженням окремих позик, так і за якістю кредитного портфеля в цілому. Належно організований моніторинг кредитного процесу в значній мірі допомагає не тільки знизити кредитні ризики, але й прогнозувати їх значення у найближчій перспективі. Крім того, постійний моніторинг кредитного процесу дозволяє банкам своєчасно виявити проблеми в погашенні кредитів та вжити необхідних заходів, спрямованих на зменшення проблемної заборгованості за кредитами та мінімізацію втрат банку.

Формуючи цілісну систему моніторингу кредитних операцій можна виділити такі її елементи: моніторинг кредитної політики банку; моніторинг ризиків кредитних операцій; моніторинг якості кредитного портфеля; моніторинг зміни методів управління ризиками кредитного портфеля.

Враховуючи специфіку комплексного моніторингу кредитного портфеля, пропонується виділити ще один напрям – проблемно-орієнтований моніторинг, який базується на виділенні показників, які характеризують погіршення стану кредитного портфеля, як у звітному періоді, так і в динаміці. Для здійснення проблемно-орієнтованого моніторингу важливим є правильний підбір показників, які найточніше відображатимуть зміни в кредитному портфелі стосовно ситуації з проблемною заборгова-

Таблиця 1

ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ РИЗИКОВАНOSTІ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Назва показника	Характеристика	Бажане значення/ ліміт
Ступінь ризику кредитного портфеля	$П_1 = \frac{\text{загальна сума кредитного портфеля} - \text{сума фактично сформованого резерву під можливі втрати за кредитними операціями}}{\text{загальна сума кредитного портфеля}}$	$П_1 \geq 0,8$
Ступінь ризику непогашення кредитів	$П_2 = \frac{\text{загальний обсяг простроченої заборгованості}}{\text{загальний обсяг кредитного портфелю}}$	$П_2 \leq 0,1$
Ступінь ризику забезпечення кредитних операцій	$П_3 = \frac{\text{загальна сума кредитного портфелю}}{\text{сума забезпечення}}$	$П_3 \leq 0,7$
Ступінь ризику диверсифікації кредитних вкладень	$П_4 = \frac{\text{кредити, надані окремій галузі}}{\text{загальна сума кредитного портфелю}}$	$П_4 \leq 0,4$
Ступінь покриття прострочених кредитів резервами	$П_5 = \frac{\text{резерв на покриття можливих втрат за кредитними операціями}}{\text{прострочена заборгованість за кредитними операціями}}$	$П_5 \geq 2,5$
Ступінь захисту банку від ризику зростання обсягу неприбуткових кредитних операцій	$П_6 = \frac{\text{резерв на покриття можливих втрат за кредитними операціями}}{\text{частина кредитного портфелю, яка не приносить дохід}}$	$П_6 \geq 1,5$

ністю. На нашу думку, доцільним є використання декількох груп показників, зокрема, показників оцінки ризикованості, дохідності та збитковості кредитних операцій. Використання зазначених груп показників дозволить комплексно здійснювати проблемно-орієнтований моніторинг для: визначення ймовірності збільшення обсягу проблемної заборгованості, аналізу відповідності дохідності кредитних операцій банку його витратам, оцінки існуючих та потенційно можливих збитків банку від наявних кредитних операцій, визначення достатності власних коштів банку для врегулювання наслідків реалізації кредитних ризиків.

Важливість розрахунку показників оцінки ризикованості кредитних операцій, представлених у табл. 1 з бажаними значеннями, пояснюється можливістю на їхній основі

дослідити ступінь ризикованості кредитних операцій та ймовірність погіршення їх подальшого обслуговування з урахуванням обсягу забезпечення, диверсифікації кредитних вкладень тощо.

Другою групою показників, що забезпечують проблемно-орієнтований моніторинг банку є показники оцінки дохідності кредитних операцій, які дозволяють оцінити дохідність кредитних операцій відносно витрат банку, наявної кредитної заборгованості. Особливості розрахунку та рекомендовані значення показників оцінки дохідності кредитних операцій наведені у табл. 2.

Важливою групою показників для здійснення проблемно-орієнтованого моніторингу банку є показники оцінки збитковості кредитних операцій, що дозволяють визначити існуючий рівень збитковості кредит-

Таблиця 2

ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ДОХІДНОСТІ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Назва показника	Характеристика	Бажане значення/ліміт
Коефіцієнт забезпеченості процентних витрат процентними доходами банку по кредитному портфелю	$П_7 = \frac{\text{процентні доходи по кредитному портфелю}}{\text{процентні витрати банку}}$	$P_7 \geq 1,8$
Співвідношення процентних доходів до кредитної заборгованості банку	$П_8 = \frac{\text{процентні доходи по кредитному портфелю}}{\text{залишки кредитної заборгованості}}$	$P_8 \geq 0,1$
Співвідношення процентних доходів до суми кредитних операцій, що приносять дохід банку	$П_9 = \frac{\text{процентні доходи по кредитному портфелю}}{\text{кредитні операції, що приносять дохід}}$	$P_9 \leq 0,15$
Частка неприбуткових кредитних операцій у загальному обсязі активів банку	$П_{10} = \frac{\text{кредитні операції, що не приносять дохід}}{\text{активи банку}}$	$P_{10} \leq 0,1$

них операцій та оцінити потенційні втрати банку від проблемної заборгованості. Особливості розрахунку та рекомендовані значення даних показників наведені у табл. 3.

На основі розрахунку зазначених груп

показників та отриманих значень по показниках можна визначити рівень проблемності кредитного портфеля банку. Зокрема, запропоновано оцінювати показники за бальною шкалою та поділом можливих от-

Таблиця 3

ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ЗБИТКОВОСТІ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Назва показника	Характеристика	Бажане значення/ліміт
Співвідношення прострочених нарахованих доходів до кредитних операцій, що не приносять дохід	$П_{11} = \frac{\text{заборгованість за простроченими нарахованими доходами по кредитних операціях}}{\text{кредитні операції, що не приносять дохід}}$	$П_{11} \leq 0,05$
Співвідношення списаних безнадійних кредитів до кредитної заборгованості	$П_{12} = \frac{\text{сума безнадійних кредитів, списаних за рахунок резерву}}{\text{залишки кредитної заборгованості}}$	$П_{12} \leq 0,08$
Співвідношення простроченої заборгованості до залишків кредитної заборгованості за тими ж операціями	$П_{13} = \frac{\text{прострочена заборгованість за кредитними операціями}}{\text{залишки кредитної заборгованості за такими операціями}}$	$П_{13} \leq 0,2$
Ступінь ризику зростання обсягу неприбуткових кредитних операцій банку	$П_{14} = \frac{\text{недосформований резерв}}{\text{частина кредитного портфеля, яка не приносить дохід}}$	$П_{14} \leq 0,05$
Співвідношення фактично сформованого резерву до розрахункової суми резерву за кредитними операціями	$П_{15} = \frac{\text{сформований фактичний резерв на покриття можливих збитків за кредитними операціями}}{\text{розрахункова сума резерву}}$	$П_{15} \geq 0,95$
Ступінь ризику збитковості за кредитними операціями	$П_{16} = \frac{\text{витрати банку на врегулювання ситуації з проблемною заборгованістю}}{\text{загальна сума кредитного портфеля}}$	$П_{16} \leq 0,1$
Частка кредитного портфеля, яка не приносить дохід	$П_{17} = \frac{\text{частина кредитного портфеля, яка не приносить дохід}}{\text{загальна сума кредитного портфеля}}$	$П_{17} \leq 0,2$

Джерело: складено автором

ПОКАЗНИКИ ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ЯКОСТІ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ

Показники	Кількість балів				
	5	4	3	2	1
<i>Показники оцінки ризикованості кредитних операцій</i>					
1. Ступінь ризику кредитного портфелю	$\Pi_1 \geq 0,8$	(0,8;0,7]	(0,7;0,65]	(0,65;0,6]	$\Pi_1 < 0,65$
2. Ступінь ризику непогашення кредитів	$\Pi_2 \leq 0,1$	(0,1;0,15]	(0,15;0,2]	(0,2;0,25]	$\Pi_2 > 0,25$
3. Ступінь ризику забезпечення кредитних операцій	$\Pi_3 \leq 0,7$	(0,7;0,75]	(0,75;0,8]	(0,8;0,85]	$\Pi_3 > 0,85$
4. Ступінь ризику диверсифікації кредитних вкладень	$\Pi_4 \leq 0,4$	(0,4;0,45]	(0,45;0,5]	(0,5;0,55]	$\Pi_4 > 0,55$
5. Ступінь покриття прострочених кредитів до резервів	$\Pi_5 \geq 2,5$	(2,5;2,4]	(2,4;2,3]	(2,3;2,2]	$\Pi_5 < 2,2$
6. Ступінь захисту банку від ризику зростання обсягу неприбуткових кредитних операцій	$\Pi_6 \geq 1,5$	(1,5;1,4]	(1,4;1,3]	(1,3;1,2]	$\Pi_6 < 1,2$
<i>Показники оцінки дохідності кредитних операцій</i>					
7. Коефіцієнт забезпеченості процентних витрат процентними доходами банку по кредитному портфелю	$\Pi_7 \geq 1,8$	(1,8;1,7]	(1,7;1,6]	(1,6;1,5]	$\Pi_7 < 1,5$
8. Співвідношення процентних доходів до кредитної заборгованості банку	$\Pi_8 \geq 0,1$	(0,1;0,09]	(0,09;0,08]	(0,08;0,07]	$\Pi_8 < 0,07$
9. Співвідношення процентних доходів до суми кредитних операцій, що приносять дохід банку	$\Pi_9 \leq 0,15$	(0,15;0,16]	(0,16;0,17]	(0,17;0,18]	$\Pi_9 > 0,18$
10. Частка неприбуткових кредитних операцій у загальному обсязі активів банку	$\Pi_{10} \leq 0,1$	(0,1;0,12]	(0,12;0,14]	(0,14;0,16]	$\Pi_{10} > 0,16$

<i>Показники оцінки збитковості кредитних операцій</i>						
11. Співвідношення прострочених нарахованих доходів до кредитних операцій, що не приносять дохід	$P_{11} \leq 0,05$	(0,05;0,07]	(0,07;0,09]	(0,09;0,11]	$P_{11} > 0,11$	
12. Співвідношення списаних безнадійних кредитів до кредитної заборгованості	$P_{12} \leq 0,08$	(0,08;0,1]	(0,1;0,12]	(0,12;0,14]	$P_{12} > 0,14$	
13. Співвідношення простроченої заборгованості до залишків кредитної заборгованості за тими ж операціями	$P_{13} \leq 0,2$	(0,2;0,25]	(0,25;0,3]	(0,3;0,35]	$P_{13} > 0,35$	
14. Ступінь ризику зростання обсягу неприбуткових кредитних операцій	$P_{14} \leq 0,05$	(0,05;0,06]	(0,06;0,07]	(0,07;0,08]	$P_{14} > 0,08$	
15. Співвідношення фактично сформованого резерву до розрахункової суми резерву за кредитними операціями	$P_{15} \geq 0,95$	(0,95;0,93]	(0,93;0,91]	(0,91;0,89]	$P_{15} < 0,89$	
16. Ступінь ризику збитковості за кредитними операціями	$P_{16} \leq 0,1$	(0,1;0,15]	(0,15;0,2]	(0,2;0,25]	$P_{16} > 0,25$	
17. Частка кредитного портфелю, яка не приносить дохід	$P_{17} \leq 0,2$	(0,2;0,25]	(0,25;0,3]	(0,3;0,35]	$P_{17} > 0,35$	

Джерело: складено автором

риманих значень показників на п'ять груп. Так, кожен показник отримує певний бал в межах від 5 до 1 балу залежно від ступеня відхилення результативного значення показника від бажаного значення, тобто встановленого ліміту (табл.4).

На основі розрахунку показників та отриманих значень визначається загальна сума балів по всіх показниках, за результатами якої визначається рівень проблемності кредитного портфелю банку, зокрема, запропоновано три рівні з відповідним ризиком проблемності кредитного портфелю банку:

- нейтральний рівень (помірний ризик);
- допустимий рівень (середній ризик);
- критичний рівень (високий ризик).

Нейтральний рівень (помірний ризик) – загальна сума отриманих балів за розра-

хованими показниками знаходиться в межах 85–61 балу, що свідчить про високу якість кредитного портфелю та низький рівень його проблемності. Разом з тим, відхилення від норми деяких показників потребує застосування певних заходів, спрямованих на їх покращення.

Зокрема, якщо відхилення від норми спостерігається за показником ступеня ризику диверсифікації кредитних вкладень, то це потребує подальшого забезпечення кращої диверсифікації кредитного портфелю.

Допустимий рівень (середній ризик) – загальна сума отриманих балів за розрахованими показниками знаходиться в межах 60–46 балів, що дозволяє віднести кредитний портфель до середнього рівня проблемності. Хоча й більшість показників оцінки якості кредитного портфелю банку не

відповідають встановленим лімітам, що свідчить про зростання багатьох ризиків кредитного портфеля, однак, вони ще знаходяться на допустимому рівні. Погіршення якості кредитного портфеля до допустимого рівня ризику проблемності потребує вжиття першочергових заходів, спрямованих на покращення показників оцінки якості портфеля та на зниження його ризиків.

Критичний рівень (високий ризик) – загальна сума отриманих балів за розрахованими показниками знаходиться в межах 45-17 балів. Всі показники оцінки якості кредитного портфеля банку не відповідають встановленим лімітам. За кредитним портфелем спостерігаються суттєві затримки з погашення і обслуговування позик та, загалом, зростання частки кредитного портфеля, яка не приносить дохід. Кредитний портфель характеризується високим рівнем проблемності та потребує вжиття всіх заходів з управління проблемним кредитним портфелем з метою забезпечення стабільності у подальшій діяльності банку та уникнення загроз його банкрутства.

Загалом, розроблена система показників слугуватиме для діагностики якості кредитного портфеля як складова проблемно-орієнтованого моніторингу кредитного портфеля банку, що дозволить визначити тенденції зміни ризикованості, оцінки дохідності та збитковості кредитних операцій з метою відстеження динаміки проблемної заборгованості в банку. Постійний моніторинг та аналіз зазначених груп показників оцінки якості кредитного портфеля є невід'ємною передумовою його оптимізації з наступними завданнями для менеджменту банку щодо коригування структури і розробки стратегії кредитної діяльності та управління проблемною заборгованістю банку.

Важливою передумовою ефективного здійснення проблемно-орієнтованого моніторингу у банку є створення спеціалізованого підрозділу (окремої штатної одиниці) всередині організаційної структури банківської установи. Створення спеціального структурного підрозділу, функціями якого окрім здійснення проблемно-орієнтованого моніторингу буде також і управління проблемними кредитами, є природною реакцією на появу великого обсягу простроченої заборгованості, яку необхідно повертати. Часто у банках спочатку створюються робочі групи зі співробітників традиційних відділів: кредитного менеджменту, юридичного та безпеки. Однак, ці групи в міру збільшення кількості боржників та підви-

щення ефективності роботи набувають статусу відділів, управлінь та департаментів, які в різних установах можуть мати різне підпорядкування. Необхідність створення у структурі банків спеціального підрозділу зі здійснення проблемно-орієнтованого моніторингу та забезпечення управління проблемними кредитами обумовлюється наявністю багатьох організаційних недоліків в діяльності банків з управління проблемною заборгованістю, серед яких слід виділити:

- низький рівень пристосування організаційної структури та внутрішньобанківських процесів до роботи з проблемними активами;
- неоптимальна організаційна структура банківських відділів та служб зі стягнення проблемної заборгованості та відсутність у менеджерів знань і фахових навиків такої роботи;
- низький рівень організації роботи з управління проблемними активами;
- обмеженість можливостей банків щодо реструктуризації кредитів;
- неефективний розподіл обов'язків та слабка взаємодія підрозділів банків у процесі стягнення проблемної заборгованості [8, с.48].

Створення спеціального підрозділу дозволяє зробити процес врегулювання ситуації з проблемними кредитами прозорим, чітким і керованим, з'являється можливість нормування і планування діяльності щодо вирішення проблеми простроченої заборгованості. У свою чергу це дозволяє перейти до власне системної діяльності по стягненню проблемної заборгованості від не завжди успішної взаємодії різних відділів. Разом з тим, серед недоліків створення такого підрозділу є збільшення витрат ресурсів на утримання додаткових працівників, що може бути виправданим лише за їхньої дійсно ефективною роботи зі здійснення проблемно-орієнтованого моніторингу та управління проблемними боргами. Складним залишається питання створення належної структури підрозділу.

При створенні такого підрозділу важливим є визначення його конкретних завдань. Так, серед головних завдань слід виділити: здійснення проблемно-орієнтованого моніторингу та комплексу правових заходів, спрямованих на погашення проблемної заборгованості за кредитними операціями банку та/або мінімізації збитків від кредитних операцій банку, заборгованість за якими визнано проблемною, а також зменшення обсягу проблемних кредитів банку. Основними завданнями такого спеціалізо-

ваного підрозділу з управління проблемними кредитами є забезпечення ефективного процесу підготовки, розгляду варіантів рішень, їх наукове обґрунтування, використання наукових підходів до оцінювання альтернативних варіантів, прогнозування результатів, ризиків під час урегулювання проблемної заборгованості.

Спеціалізований структурний підрозділ банку з управління проблемними кредитами повинен відповідати за своєчасне здійснення комплексного аналізу результатів кредитної діяльності банку і повинен давати повну, реальну оцінку можливих наслідків прийнятих рішень з урахуванням стратегічних інтересів банку в цілому. Спеціалізований структурний підрозділ банку повинен формулювати остаточні відповіді на питання щодо пріоритетів використання механізмів повернення або списання заборгованості в часових рамках здійснення нестандартних схем погашення, тактичних і стратегічних наслідках проведення тієї чи іншої операції підрозділу, податкових наслідках для банку і основної лінії в роботі з проблемними кредитами [9].

Створення спеціалізованого структурного підрозділу з управління проблемними кредитами надасть можливість банку отримати суттєвий економічний ефект, який полягає у наступному:

- фактичне повернення проблемного чи безнадійного до стягнення кредиту приносить певний дохід і дозволяє банку знову розмістити кошти в дохідних активах;

- переведення кредиту з проблемного в категорію надійних дає змогу одержувати стійкі доходи в період дії активу;

- відновлення раніше створених резервів на доходи збільшує прибуток і власний капітал банку;

- повернення активу поліпшує економічні нормативи і показники банку, а також змінює його імідж як надійного і кваліфікованого партнера [10].

Загалом, створення спеціалізованого структурного підрозділу банку з управління проблемними кредитами є важливою передумовою забезпечення ефективного процесу управління проблемною заборгованістю та недопущення зростання ризиків діяльності банку та банківської системи в цілому.

Важливим завданням забезпечення ефективною оцінки якості кредитного портфеля банку та ризиків непогашення простроченої заборгованості є постійний аналіз та узагальнення інформації щодо стану роботи по врегулюванню проблемної заборго-

ваності по всій системі банку.

У процесі моніторингу якість позик переважно оцінюють на основі тривалості простроченої заборгованості. Предметом аналізу для моніторингу є кредитний портфель, який складається з позик, що мають різну за тривалістю прострочену заборгованість. Кожна позика при цьому знаходиться в одній з i -категорій якості: $i=1, \dots, k$.

Усі позики кредитного портфеля можна розділити на групи в залежності від тривалості прострочення по кредиту i , на основі положень постанови НБУ від 25.01.2012 р. № 23 можна виділити наступні категорії:

- Перша категорія - непрострочені кредити;

- Друга категорія - кредити, прострочені до 7 днів;

- Третя категорія - кредити, прострочені від 8 до 30 днів;

- Четверта категорія - кредити, прострочені від 31 до 90 днів;

- П'ята група - категорія, прострочені від 91 до 180 днів;

- Шоста група - категорія, прострочені понад 180 днів.

Кредити з кожної категорії протягом певного визначеного періоду або переходять в сусідню групу, або залишаються у вихідній групі. Проблемно-орієнтований моніторинг кредитних операцій дозволяє банку оцінити ймовірність зміни якості кредитного портфеля за певний період часу, виходячи з його поточного стану. Тому, для оцінки, кредитний портфель представляють у вигляді сукупності підпортфельів:

$$S^t = (S_1^t, \dots, S_k^t), \quad (1)$$

де S_i^t - обсяг заборгованості (підпортфель), яка на момент часу t перебуває в i -групі; S_1^t являє собою стандартні кредитні операції, S_2^t - позики з одним простроченим платежем, S_3^t - з двома простроченими платежами і так далі; k - умовний стан неповернення, при якому ймовірність погашення заборгованості дуже низька, тобто заборгованість є безнадійною.

Обслуговування позичальниками заборгованості за кредитними операціями можна представити як серію подій, у кожній з яких існує ймовірність виконання/невиконання позичальниками своїх зобов'язань. За одиничний інтервал часу (подію), стан кожної позики змінюється: $i \rightarrow j$, деякі кредитні операції можуть залишитися у тому ж стані: $i \rightarrow i$.

Для відображення даних процесів використовується матриця A^t , яка відображає ймовірність переходу заборгованості за одиничний інтервал часу:

$$A^t = \begin{pmatrix} a_{11}^t & \dots & a_{1k}^t \\ \dots & \dots & \dots \\ a_{k1}^t & \dots & a_{kk}^t \end{pmatrix} \quad (2)$$

де a_{ij}^t - ймовірність переходу позичок зі стану i у стан j .

На момент часу $t+1$ портфель можна представити за допомогою вектора S^{t+1} :

$$S^{t+1} = S^t * A^t \quad (3)$$

Прогноз за допомогою матриці A^t стану заборгованості дозволяє визначити залишок заборгованості на момент повної амортизації позичок, даний залишок являє собою величину втрат. Для оцінки ризику непогашення заборгованості необхідно не лише спрогнозувати величину втрат, але також і величину усіх очікуваних грошових потоків P^t .

Для прогнозування доходів, які нараховуються на заборгованість, введемо вектор D^t , що відображає величину нарахувань відповідно до процентної політики банківської установи:

$$D^t = (d_1^t, \dots, d_k^t) \quad (4)$$

Списання та продажі проблемної заборгованості, які практикуються у банківській діяльності, можуть зробити істотний вплив на оціночну величину ризику. Щоб їх врахувати, введемо вектор PR^t :

$$PR^t = (PR_1^t, \dots, PR_k^t), \quad (5)$$

де PR_i^t - величина продажу (списання) заборгованості за період t , яка на початок періоду перебувала в i -категорії.

При продажі заборгованості встановлюється певна ціна портфеля, тому заборгованість продається за суму, як правило, відмінну від номіналу. Позначимо ціну портфеля, який продається, за період t :

$C^t = (C_1^t, \dots, C_k^t)$ (ціна в даному випадку означає відносну величину, співвідношення суми, за яку купують позики, і їх номіналу, тому її значення варіюється, як правило, в інтервалі від 0 до 1). Списання заборгованості можна розглядати як продаж з нульовою вартістю.

Ймовірність погашення заборгованості, що знаходиться у категорії i , за період часу t можна визначити за допомогою елементів матриці A^t :

$$\left(1 - \sum_j a_{ij}^t\right) \quad (6)$$

З урахуванням нарахувань доходів, погашень заборгованості та продажу (списання) позик, стан заборгованості на момент часу $t+1$ можна спрогнозувати за формулою:

$$S^{t+1} = (S^t - PR^t + D^t) * A^t \quad (7)$$

Величину грошового потоку за простроченою заборгованістю P^t за період t можна знайти за формулою:

$$P^t = \sum_i S_i^t * \left(1 - \sum_j a_{ij}^t\right) + \sum_i d_i^t * \left(1 - \sum_j a_{ij}^t\right) + \sum_i C_i^t * PR_i^t \quad (8)$$

Проблемно-орієнтований моніторинг на основі повторення розрахунків щодо визначення стану заборгованості і потоків дозволяє оцінити всі прояви ризику непогашення проблемної заборгованості. Таким чином, запропонований підхід визначення ймовірного грошового потоку за простроченою заборгованістю дозволить більш вдало оцінювати стан та перспективи щодо врегулювання ситуації з проблемною заборгованістю. Проміжні аналітичні показники, які можна одержати в процесі оцінки, дозволять проводити більш детальний аналіз в аспекті проблемно-орієнтованого моніторингу кредитних операцій і факторів, що впливають на збільшення кредитного ризику.

Висновки проведеного дослідження.

Визначено, що у складі комплексного моніторингу кредитного портфеля, доцільним є виділення ще одного напрямку – проблемно-орієнтованого моніторингу. Для здійснення проблемно-орієнтованого моніторингу розроблено та запропоновано використовувати систему показників для діагностики якості кредитного портфеля банку, зокрема: показники зміни ризикованості, доходності та збитковості кредитних операцій. Також для здійснення проблемно-орієнтованого моніторингу у банку запропоновано створити спеціалізований підрозділ всередині організаційної структури банківської установи, який буде відповідальний і за ефективність стягнення заборгованості. Важливим завданням забезпечення ефективної оцінки якості кредитного портфеля банку та ризиків непогашення простроченої заборгованості є постійний аналіз та узагальнення інформації щодо стану заборгованості та визначення ймовірного грошового потоку за простроченою заборгованістю, що дозволить більш вдало оцінювати стан та перспективи щодо врегулювання ситуації з проблемною заборгованістю по всій системі банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Науменкова С.В. Вдосконалення управління проблемними кредитами банків / С.В. Науменкова, І.Ю. Тарануха // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків. Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси. – 2010. – с.159-160.
2. Нідзельська І.А. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України в умовах поглиблення фінансової кризи [Текст] / І.А. Нідзельська // Банківська справа. – 2009. - № 8. – с. 102-108.
3. Міщенко В.І. Удосконалення управління проблемними активами банків / В.І. Міщенко, А.І. Граділь // Фінанси України. - 2009. - № 10. – 43-54.
4. Ніконова М.В. Практика роботи з проблемними активами банків: світовий досвід і реалії України / М.В. Ніконова, В.В. Новіков, В.В. Крилова // Вісник НБУ. – 2013. - № 4 (206). – С. 15-21.
5. Мороз А.М. Банківські операції: підручник. ? 3-тє видання, перероб. і доп. [Текст] / М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. А. М. Мороза. - К.: КНЕУ, 2008. - 608 с.
6. Сало І.В. Фінансовий менеджмент банку [Текст]: навч. посіб. / І.В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 314 с.
7. Управління банківськими ризиками [Текст] : навчальний посібник / Л.О. Примостка ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – К. : КНЕУ, 2007. – 600 с.
8. Слобода Л. Напрями вдосконалення роботи банків України з проблемними активами в посткризовий період / Л. Слобода, Н. Дунас // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 4. – С. 46–51.
9. Болгар Т.М. Внутрішній колекшн як дієвий механізм управління простроченими боргами банківських установ [текст] / Т.М. Болгар // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – №5. – С. 71 – 75.
10. Кльоба В.Л. Ситуаційний центр управління проблемною заборгованістю за кредитними операціями / В.Л. Кльоба // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – №3(6). – С. 114 – 117.
11. Trends and Prospects for the Development of the Market of Distressed assets of Ukrainian Banks // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www1.ifc.org/wps/wcm/connect/533fe38048_fc66e8b527bd84953783_2d/UkraineCR-NPL-SurveyReport-EN.pdf?MOD=AJPERES.